

**RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TIJORAT BANKLARI TO'LOV
TIZIMLARINING RAQAMLASHUVI**

**DIGITALIZATION OF PAYMENT SYSTEMS OF COMMERCIAL BANKS IN
THE DIGITAL ECONOMY**

Zuhurov Kamoljon Zuhur o'g'li

*O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi
biznes va tadbirkorlik oliy maktabi doktoranti*

Jo'raxolov Nurjahan Botirjon o'g'li

Toshkent Moliya Instituti talabasi

*Zukhurov Kamoljon is a doctoral student of Graduate
School of Business and Entrepreneurship under the
Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan
+998(91)954-54-06 zukhurov.kamoljon@mail.ru*

Jurakhlov Nurjakhon

Tashkent Institute of finance

Annotatsiya Fintech to'lovlari an'anaviy to'lov tizimidagi bo'shliqlarni to'ldirish uchun yirik raqamli platformalardan foydalanadi. Ular dunyoning bir qancha mamlakatlarida to'lov xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini oshirishda katta muvaffaqiyatlarga erishdilar. Shu bilan birga, har qanday innovatsiya singari, yangi to'lov modellari ham o'z ish muhitida xavf-xatarlarga duchor bo'ladi. Biz asosiy fintech to'lov modellarini (mobil pul, internetga asoslangan fintech to'lovi va raqamli pul) ko'rib chiqamiz va operatsion va moliyaviy xatarlarni hamda ular duch keladigan muammolarni muhokama qilamiz.

Abstract Fintech payments use major digital platforms to fill gaps in the traditional payment system. They have achieved great success in increasing the possibilities of using payment services in several countries of the world. However, like any innovation, new payment models are subject to risks in their operating environment. We review the main fintech payment models (mobile money, web-based fintech payment and digital money) and discuss the operational and financial risks and challenges they face.

Kalit so'zlar: raqamli bank, platforma, to'lov tizimlari, terminal, bankomat, infokioska internet banking, raqamli iqtisodiyot, kredit tashkilotlari, innovatsiyalar, moliyaviy texnologiyalar, an'anaviy bank.

Keywords: digital bank, platform, payment systems, terminal, ATM, infokiosk internet banking, digital economy, credit organizations, innovations, financial technologies, traditional bank.

KIRISH Raqamli bank - banklarni va ularning barcha faoliyatlarini, dasturlarini va funktsiyalarini to'liq raqamlashtirishni anglatadi. Bu nafaqat bank xizmatlari va mahsulotlarini raqamlashtirishga, balki mijozlar ko'rgan interfeysga, shuningdek, ichki jarayonlarni avtomatlashtirishga ham tegishli. Raqamli bank, bank va uning mijozlari muloqotining yangi rivojlanish bosqichi bo'lib, u moliyaviy xizmatlar sektoridagi innovatsiyalarni hamda bu sohadagi raqamli, information va texnologik strategiyalarni o'z ichiga qamrab oladi. Bu haqda ilk bora "Microsoft Money" deb nomlangan internet bank texnologiyasi yaratilgan paytda gapirilgan edi. Digital Bank Report doirasida o'tkazilgan ilmiy izlanishlar doirasida keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, jahon miqyosidagi 70% moliyaviy muassasalar raqamli bankni o'zlarining strategik portretlaridan biri deb hisoblaganlar. Raqamli bank bo'yicha zamonaviy ishlanmalarni tahlil qilgan holda bu sohadagi eng asosiy yo'nalishlarni ko'rsatishimiz mumkin:

1. Pul mablag'larini legallashtirishning oldini olishga mo'jallangan;
2. jarayonlarni avtomatlashtirish;
3. Virtual xodimlar tomonidan amalga oshirilayotgan amallarning havfsizlik;
4. qoidalariga rioya qilinishini boshqarish;
5. Bankomatlarga o'rnatilgan kompyuterlashgan ko'rish tizimlaridan foydalanish;
6. Mijozning ishonchligi reytingini avtomatik ravishda aniqlash texnologiyasini tadbiq qilish.

Barcha xizmatlarning elektron ko'rinishda ko'rsatilishi, aholiga qulaylik yaratilishi raqobatning kuchayishiga ta'sir ko'rsatdi. O'z navbatida, raqobat kuchaygani sari kuchayib boradi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarida yangi imkoniyatlardan foydalanish zarurati. Shunday qilib, iqtisodiyotni raqamlashtirish raqobatni kuchaytirdi. Mijozning ehtiyojlarini o'rganish uchun banklar 24 soatlik (24/7) ofislarini ochdilar. Ushbu ehtiyojlarga muvofiq, elektron bank texnologiyalari, moliya bozorida taklif etilayotgan jadal rivojlanmoqda. Masalan, elektron to'lov tizimlari, elektron pullar, masofaviy bank xizmatlari, shu jumladan, onlayn-banking mahsulotlari, bank terminallari va avtomatlashtirilgan bank markazlari. Raqamli moliyaviy texnologiyalardan foydalanish hukumat va yetkazib beruvchilar o'rtasidagi faol hamkorlik imkoniyatlarini optimallashtiradi to'lov xizmatlari va mijozlar. Mijozlarning ehtiyojlari va talablarini doimiy ravishda tahlil qilish banklar tomonidan xizmatlar ko'rsatishning yangi usullarini joriy etishga va yangi jozibali mahsulotlarni yaratishga olib keladi.

Bank xizmatlari inson raqamli hayotining deyarli barcha sohalarida ham mavjud. Bu sohalariga misol qilib, mobil qurilmalarni, ijtimoiy saytlarni, elektron to'lovlarni va pul o'tkazmalarini, internet-narsalarni, pul depozitlarini va boshqalarni kiritishimiz mumkin. Dunyo bo'ylab 26% banklar foydalanadigan yondoshuv raqamli texnologiyalarni to'liq raqamli transformatsiya sifatida emas, balki alohida loyiha

sifatida tadbiiq qilishni ko'zda tutadi - bu birinchi yondoshuvdir.

Muomaladagi pul massasini tartibga solish azaldan davlatning asosiy vazifasi bo'lib kelgan. Moddiy asosda xavfsiz va tartibli pul tuzilishi jamiyat iqtisodiyotning jadal rivojlanishiga, moliya tizimining barqarorligiga, jamiyatning institutsional asoslari barqarorligi, Pul-kredit tartibga solishning shakllanishi uzoq tarixiy davrni o'z ichiga oladi. Yana bir evolyutsion yangilik endi kun tartibida - butun dunyo bo'ylab yetakchi axborot va kompyuter kompaniyalari tomonidan faol shakllantirilayotgan virtual pul maydoni. Zamonaviy moliya tizimi raqamli texnologiyalarning haqiqiy gullab-yashnashini boshdan kechirmoqda, har kuni elektron pullarning yangi turlari paydo bo'lishi va ularni amalga oshirish usullari haqida ma'lumotlar mavjud ular o'rtasida to'lovlarni amalga oshirish Kriptoalyuta, uni qazib olish, blokcheyn texnologiyasi, kontaktsiz to'lov, raqamli imzo, narsalar interneti va ularning dasturiy ta'minoti, superkompyuterlar, kiberkosmos va kiberxavfsizlik olimlarning kundalik hayotiga mustahkam kirdi, amaliyotchilar, ekspertlar, siyosatchilar va ommaviy axborot vositalari vakillari. "Aqlli" gadjetlar tomonidan qo'llaniladigan eksponent ortib bormoqda. Dunyo aholisining soni kundalik voqelikning allaqachon tanish rasmini tashkil qiladi va avvalgidek boshqalarni hayratga soladi. Kompyuter mikro va nanotexnologiyalarini ishlab chiquvchilar, kompyuterlar, noutbuklar, planshetlar, chaqmoq tezligida smartfonlar ishlab chiqaruvchilari ularni texnologik jihatdan ilg'or protsessorlar, dasturiy ta'minot qobiqlari bilan jihozlash va ilovalar, ularning ishlash parametrlari foydalanuvchilarning e'tiborini tortadi.

Aholining eng xilma-xil ehtiyojlarini qondirish uchun elektron to'lovlarni amalga oshirish imkoniyati barcha tijorat banklari, fond birjalari, ko'p funksiyali markazlar, uy-joy kommunal xizmatlari, davlat xizmatlari veb-sayti va boshqalar tomonidan faol reklama qilinmoqda, chunki bu tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish imkonini beradi. barcha sub'ektlarning: tegishli xizmatlarning provayderlari va iste'molchilari. Ularning o'zlari virtual makonga izchil harakat qilmoqdalar. Butun dunyo bo'ylab raqamli iqtisodiyotning jadal tug'ilishi va rivojlanishi bozorning barcha ishtirokchilari o'z faoliyati mazmuniga zarur tuzatishlar kiritishga shoshilinch ehtiyojni belgilaydi. Tabiiyki, jamiyatning moddiy negizini shakllantirishning faol ishtirokchilaridan biri tijorat banklari ham chetda qolmadi. Buning ajablanarli joyi yo'q, chunki ular hozirda sayyoramizning moliyaviy resurslarining katta qismini o'z qo'llarida to'plashgan va ular kapital bozoridagi yetakchi rolikdan voz kechishni xohlamaydilar. Rossiya Federatsiyasi Markaziy banki aholi va korxonalar o'rtasida naqd pulsiz to'lovlardan foydalanish bo'yicha to'lovlarni plastik kartochkalarni keng joriy etish, shu jumladan pensionerlar uchun, shuningdek, tijorat maqsadlarida majburiy ekvayring orqali amalga oshirishga e'tibor qaratgani bejiz emas. aholiga xizmat ko'rsatuvchi korxonalar. Yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasidagi naqd pulsiz hisob-kitoblar o'ziga xos oltinaga aylandi

kredit tashkiloti uchun tomir, komissiya daromadi uning faoliyatida birinchi o'ringa chiqdi.

Mamlakatimizda ham Bugungi kunda tijorat banklari tomonidan "Uzcard" hamda "Humo" to'lov tizimlarining milliy valyutadagi bank kartalari muomalaga chiqarilib, ularning infratuzilmasi kengaytirib borilmoqda.

Muomaladagi bank kartalari soni

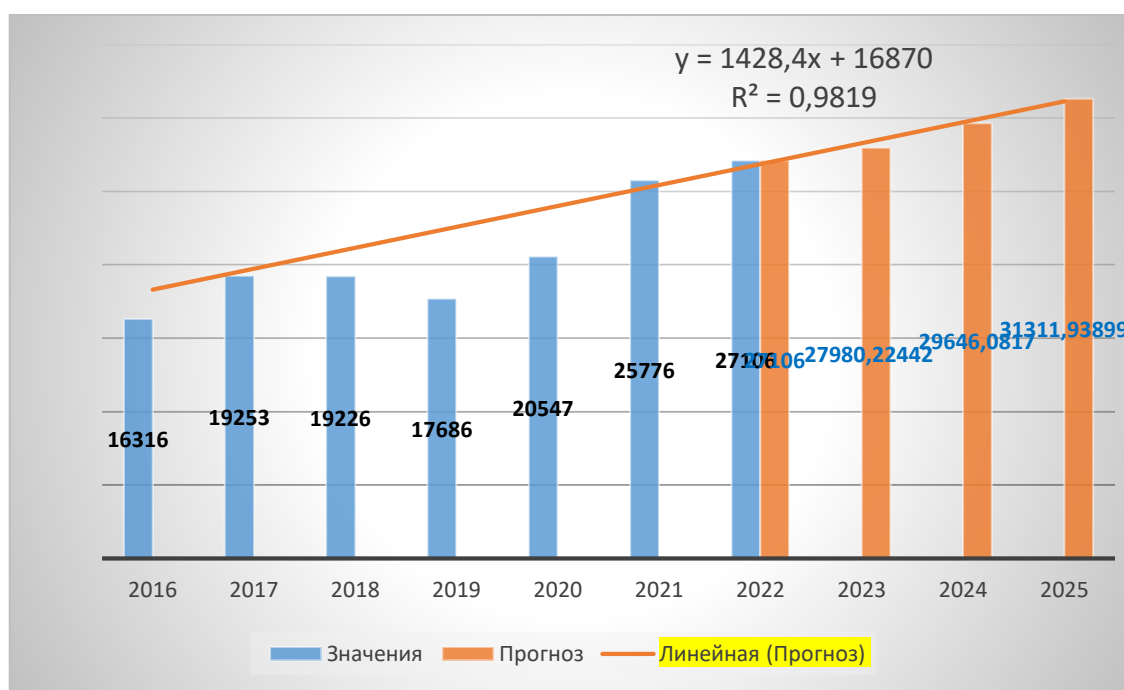
1 yanvar holatiga

1-diagramma¹

Yuqorida ko'rsatilgan diagrammamizda mamlakatimizda 2001-2022- yillardagi muomaladagi bank kartalari ko'rsatkichi keltirilgan. Biz ushbu ma'lumotlardan foydalanib mamlakatimizda bank kartalarining 2023-2025-yillarda o'sish ko'rsatkichi hamda tenglamasini tuzib olamiz

¹ <https://cbu.uz/uz/payment-systems/interbank-calculations/>

2-diagramma. Muomaladagi bank kartalarining o'sish prognozi²

Bunda:

- bank kartalarining yillar kesimidagi holati
- o'sish prognoz ko'rsatkichlari

O'sish prognoz tenglamasi quyidagi ko'rinishda tuzib olindi

$$y = 1428,4x + 16870$$

$$R^2 = 0,9819$$

Demak 2023-yilda muomaladagi bank kartalarining o'sishishi 27 980 mingga yetib borar ekan

Har qanday to'lov tizimining asosiy vazifasi iqtisodiy aylanmaning dinamik va barqaror rivojlanishini ta'minlash bilan bog'liq. Xalqaro to'lovlar kredit elementlari va moliya bozorining elementlari ustidan nazoratni ta'minlaydi va shu orqali naqd pul likvidligini samarali boshqarishga va ortiqcha zahiralarni qisqartirishga yordam beradi. Bunday tizimlar buni osonlashtiradi moliya va kredit sohasida ko'plab dasturlarni amalga oshirish va moliyaviy operatsiyalarni faollashtirish imkonini beradi. Raqamlashtirish, ma'lumotlarni qayta ishlash va saqlash sohasidagi texnologik yutuqlar elektron to'lovlarning mavjudligi va qulayligini sezilarli darajada oshirdi. Yangi mahsulotlar va xizmatlar jismoniy shaxslar va korxonalar uchun tezroq va qulayroq to'lovlarni taklif qiladi va taklif qilingan ko'p variantlar oxirgi foydalanuvchi xizmat ko'rsatuvchi provayderlar o'rtasida raqobat va innovatsiyalarni rag'batlantiradi. Hozirgi vaqtda ko'plab yangi to'lov xizmatlari mavjud bo'lganlar ustiga qo'yilmoqda .Kelajakda insonlar o'rtasida o'zaro hisob kitoblar tobora

² Tadqiqot jarayonida muallif ishlanmasi

raqamlashib naqd puldan to'lov kartalari hamda undan keyin NFC, QR kodlar orqali to'lovlarga o'tib bormoqda va banklarning asosiy vazifasi esa ushbu raqamlashuv jarayonida avvalo xavfsizlik muhitini yaratish va undan keyin esa naqd pulga bo'lgan talablarni minimallashtirish chora tadbirlarini ko'rib chiqishlari kerak bo'ladi.

1. O'zbekiston Respublikasining "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-578-son 01.11.2019. <https://www.lex.uz>.
2. "2017 – 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini «Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-iyundagi PF-5099-sonli "Respublikada yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/3249651>.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 30 ... O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-iyundagi PF-5099-sonli "Respublikada yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/3249651>.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2019 – 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar Strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/3249651>.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Axborot texnologiyalari va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar Strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/3249651>.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni [Elektron resurs]: www.lex.uz.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 — 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar Strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risidagi Farmoni. www.lex.uz.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti O'zbekiston Respublikasini 2030-yilga qadar rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar Strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/3249651>.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Yilgi Davlat Qaroriga asoslangan "O'zbekiston Respublikasini 2030-yilga qadar rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar Strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/3249651>.
10. Ulug'bek Mahmudov, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki To'lov tizimlari departamenti direktori "O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi – O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi" 3/2021